

УДК 378.1

П.І. СОКУРЕНКО, кандидат економічних наук, доцент, директор
Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Т.Є. ЦИБА, кандидат економічних наук, доцент Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

К.Р. КУРБАНОВ, доктор технічних наук, професор, заступник директора
Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

В.І. МИХАЛЬЧУК, кандидат технічних наук, доцент Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються проблеми вищої освіти. З'ясовуються підходи до управління якістю та організації системи управління якістю у вищому навчальному закладі. Запропоновано шляхи підвищення якості вищої освіти та управління якістю ВНЗ.

Ключові слова: *якість, управління якістю, системний та якісний аналіз.*

Вступ. Визначальним фактором прогресу суспільства є подальший розвиток науки і техніки, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів мають здійснюватися за пріоритетними напрямками наукового і науково-технічного розвитку.

Інтеграційні процеси відбуваються у всіх сферах життєдіяльності країни, зокрема й у вищій освіті. Україна здійснює модернізацію освіти в контексті європейських вимог, наполегливо працює над практичним втіленням положень Болонського процесу.

Якість освіти в Україні – це якість освітнього середовища, якість реалізації освітнього процесу та якість його результатів. З виходом до міжнародних освітніх програм мусить підвищитись ступінь відповідності реальних результатів освіти ринковій кон'юнктурі, матеріально-технічній і ресурсній забезпеченості освітнього процесу, комплексний показник факторів престижності й економічної ефективності освіти тощо.

Метою статті є з'ясування підходів до визначення суті управління якістю

та організації системи управління нею у вищому навчальному закладі, спрямованих на посилення конкурентних позицій ВНЗ у ринковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі приділяється значна увага управлінню якістю продукції та послуг (1–10). Теоретичні та практичні застави якості розглядаються у працях відомих вітчизняних вчених, таких як О. Василенко, В. Покотилова, Г. Зоріна, Н. Резанова, В. Сторожук, В. Чорномаз, М. Шаповал, Л. Швайко, О. Шевченко, Е. Шубіна, О. Щербина та ін., а також іноземних вчених М. Девіс Стівена, Р. Уотермена, Дж. Харингтона, М. Хаммера, А. Чарнса, У. Купера. Незважаючи на досить велику кількість праць, присвячених цій проблемі, окремі її аспекти недостатньо розроблені та висвітлені у науковій літературі, насамперед, питання управління та якості послуг у вищій освіті.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з питань вищої освіти засвідчує її певні недоліки і вразливі місця: недостатнє та неефективне використання нових інформаційних технологій у вищій освіті, акцентування на специфіці моделі вищої освіти, нехту-

вання питаннями розвитку недержавних вищих навчальних закладів тощо.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення якості освіти в українських навчальних закладах необхідне проведення широкого спектра реформ у цій галузі, що дасть змогу випускникам вищих навчальних закладів України стати гідну конкуренцію світовим та європейським спеціалістам. Одним із шляхів досягнення визнання якості підготовки наших фахівців слід вважати поєднання новітніх здобутків світової системи освіти з традиціями української вищої школи.

Вивчення позитивного досвіду вищих навчальних закладів, а також розумне запозичення кращого призведе до збагачення національної освітньої системи України, прискорить реформи і сприятиме подальшій інтеграції держави у європейський освітній простір.

Нинішні проблеми вищої освіти зумовлені, насамперед, загостренням суперечностей між обсягом накопичуваної інформації, її технологічними особливостями та існуючими системами викладання у навчальних закладах.

Інформація виступає рушієм функціонування економічної системи і тримає її відкритою – здатною пристосовуватися до нових умов. Цінність і своєчасність управлінського рішення значною мірою залежить від здатності управління в потрібний час зібрати, проаналізувати та інтерпретувати інформацію.

Необхідність засвоєння все більшого обсягу інформації споживачами знань і водночас неможливість охоплення цієї інформації традиційними методами потребує створення нових технологій пізнання. Такі технології повинні створюватися з урахуванням набутого досвіду, технічних можливостей і мати у своїй основі принципово відмінні від традиційних структури і форми пізнавальної діяльності.

Нові структурні форми і технології мають забезпечувати високий рівень функціональності набутих знань у поєднанні з можливістю їх практичного використання у найширшому спектрі професійних напрямів. Досягти цього дуже

складно, але сьогодні поступово формується розуміння підходів щодо їх вирішення.

Надзвичайно поширеним методом дослідження проблем вищої освіти як на Заході, так і в Україні є кількісний аналіз, який передбачає ретельне збирання, обробку і використання відповідної інформації, передусім статистичних даних. Поширеним і ефективним методом дослідження проблем вищої освіти є якісний аналіз, який полягає у вивченні якісних параметрів організації та здійснення навчального процесу, фахової підготовки викладачів, знань та вмінь студентів.

Важливим також є системний аналіз, суть якого полягає у тому, що будь-яка сфера життя чи діяльності людини розглядається як певна система. Під системою взагалі мають на увазі сукупність елементів, які утворюють більш-менш стійку якість. Головне, що визначає систему, – взаємозв'язок і взаємодія частин у межах цілого. Якщо така взаємодія існує, можна говорити про систему.

Функціонування системи освіти породжує численні обслуговуючі, вторинні системи, що сприяє створенню ієрархії систем (рис. 1). Ефективне функціонування системи вищої освіти – це її здатність з успіхом розвиватися у середовищі, адекватно відповідати альтернативності суспільного буття і реагувати на спектр нових можливостей, взаємодіяти з іншими системами.

Така система ґрунтується на процесі передачі знань та інформації. До того ж системність забезпечується лише за умови підпорядкування усіх специфічних за цілями елементів головній меті системи. Структура системи освіти окреслюється визначеною метою, а складові системи, які не беруть участі у досягненні мети, з часом відмирають.

Наступним елементом системи має стати добре налагоджений у рамках цієї системи інформаційний канал обміну. Система освіти також повинна мати такий елемент з урахуванням здатності системи розвиватися, адаптуватися до нових умов для утворення нових

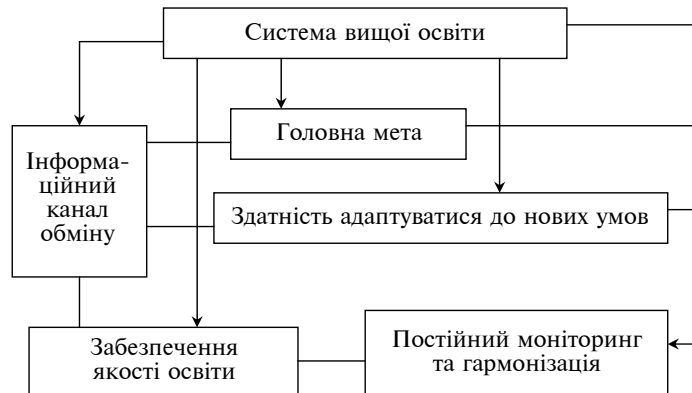

Рис. 1. Ефективне функціонування системи вищої освіти

зв'язків, елементів зі своїми цілями і засобами їх досягнення.

Особливе місце при цьому має посідати постійний моніторинг відповідності головній меті та належна гармонізація.

Загально визнано, що система вищої освіти є багаторівневою та багатфункціональною з власними тенденціями, закономірностями й логікою розвитку. Здобуваючи освіту, її споживач підвищує свою соціальну значущість, забезпечує собі кращий життєвий рівень і конкурентоспроможність.

Згідно з новим економічним мисленням, освіта трансформується у «людський капітал» і робить людей більш продуктивними не лише на ринку праці, а й у повсякденному житті. Освіта підвищує продуктивність робочої сили, а це робить величезний внесок у економічне зростання.

Однією з закономірностей сучасного розвитку вищої освіти є швидкий розвиток недержавних закладів освіти. Ця закономірність стосується практично усіх держав. Кількість студентів приватних університетів Японії, наприклад, становить до 80%, Республіки Корея – до 90%. В Україні приватні навчальні заклади становлять майже 30% усіх вищих навчальних закладів освіти.

Тобто розвиток недержавної форми освіти є об'єктивним процесом і однією з провідних світових тенденцій. Це визначається багатьма причинами: розвитком ринкових відносин, поглибленням

демократії, відповідністю недержавної форми власності вимогам часу, її здатністю пристосовуватися до бурхливих змін, а також вступом людства в епоху інформаційного суспільства.

Приватна освіта в Україні завершила багаторічний процес свого становлення і на даному етапі є цілісною системою, яка спроможна забезпечувати високу якість освіти відповідно до державних вимог та ініціювати нові стратегії та практику розвитку освітнього простору. Але, на жаль, можливості її використовуватися державою не в повному обсязі.

Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як нині. Інноваційний шлях розвитку суспільства можливо забезпечити лише сформувавши покоління людей, які мислять і діють по-інноваційному.

Ключовим питанням організації навчального процесу є нові підходи до практичної підготовки фахівців на всіх етапах здобуття вищої освіти (рис. 2).

Якісна система навчального процесу у ВНЗ потребує: впровадження нових підходів до рівня знань, навичок, особистісних і професійних компетенцій випускників ВНЗ; радикальної організації перебудови навчального процесу у ВНЗ; впровадження нових освітніх підсистем, асинхронної системи навчання, активізації самостійної роботи студентів, багаторівневих індивідуальних навчальних планів, накопичувальної кредитно-

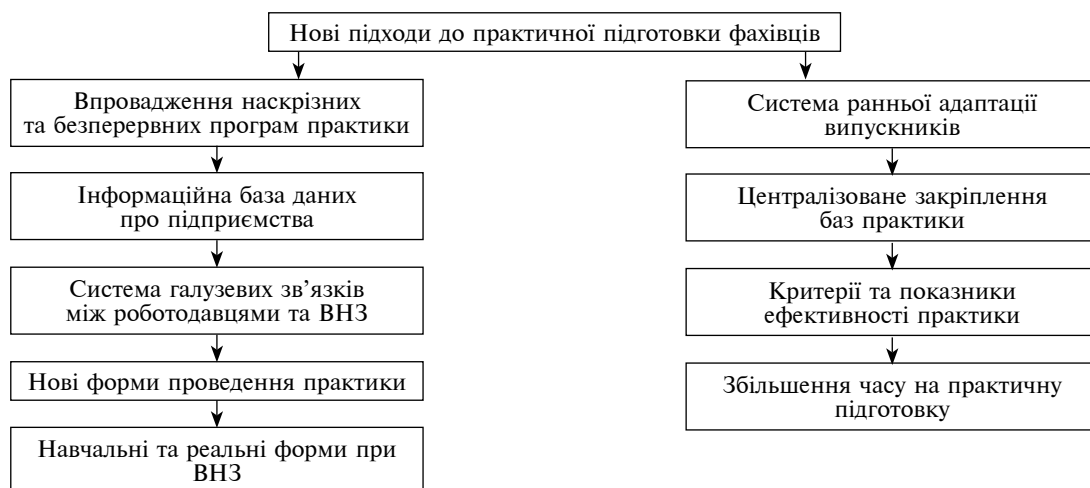

Рис. 2. Схема нових підходів організації навчального процесу щодо практичної підготовки фахівців

модульної системи, розширеної шкали оцінювання знань.

Інформаційні та комунікаційні технології сьогодні є ключовим фактором формування ринку праці і освітніх послуг. Тому виведення вищої освіти на якісно новий рівень і поліпшення якості підготовки висококваліфікованих фахівців неможливе без використання у навчальному процесі комп'ютерних засобів, впровадження Інтернет-технологій і створення корпоративних мереж у вищих навчальних закладах.

Визначаючи проблеми вищої освіти, треба відстежувати наукову складову цієї діяльності, що є найголовнішим джерелом зростання якості освіти. Заходи щодо розвитку науки у ВНЗ України спрямовані на системне розв'язання проблем підвищення ефективності наукових досліджень і містять як законодавчі та нормативно-правові ініціативи, так і організаційно-методичне забезпечення наукової діяльності ВНЗ.

У сучасних умовах різко змінився характер наукового дослідження, підхід до вивчення явищ природи. Замість попередньої ізоляції окремих дисциплін настає їх взаємодія. Тепер будь-яке явище вивчається у комплексі наук.

Інтеграційні процеси є однією з характерних рис сучасного етапу розвитку науки. Диференціація є переходом до

більш глибокої інтеграції, широка інтеграція зумовлює якісно нові форми диференціації науки. На основі взаємодії цих процесів відбувається становлення нових наукових дисциплін. При цьому перевага процесів інтеграції над процесами диференціації приводить до формування принципово нової, міждисциплінарної сутності науки.

Необхідне також уведення єдиних уніфікованих стандартів навчання та отримання базової вищої освіти. Управління якістю освіти вимагає системного підходу, реалізація якого в сучасній практиці здійснюється у вигляді створення стандартизованих систем менеджменту якості, що являють сукупність документованих методик і засобів планування, забезпечення і контролю якості, виконуваного спеціально призначеними структурними одиницями ВНЗ.

Управління процесами використовується у стандартах ISO 9000 не тільки для позначення способів управління чи робіт, які виконуються для управління процесом, але і управління усіма тими факторами, що впливають на процес (параметри процесу, обладнання, матеріал, персонал та середовище).

Розглядаючи систему якості як сукупність взаємопов'язаних функцій, які реалізуються за допомогою процесів, необхідно пам'ятати, що ці процеси ма-

ють бути послідовно визначені та впроваджені, а зв'язки між ними – визначеними.

Під час оцінювання системи якості мають бути поставлені такі головні запитання щодо кожного оцінюваного процесу:

– чи є процеси визначеними і чи відповідні процедури належним чином документально оформлені;

– чи є процеси повністю впроваджені та реалізованими, як того вимагає документація на них;

– чи є процеси достатньо ефективними для того, щоб приносити очікувані результати.

Підсумок оцінювання визначитиметься сукупністю відповідей на всі ці питання, що стосуються, відповідно, підходу до побудови системи якості, її впровадження та його результатів.

Управління якістю у ВНЗ (рис. 3) має включати 4 базові блоки: якість механізмів управління, якість структури організації, якість процесів управління та споживача послуг. У блок якості механізмів управління слід включати цілі, функції, принципи, методи, які характеризують основи системи управління. У блок якості структури ВНЗ – устрій системи управління, співвідношення усіх органів та елементів, які входять

до неї. У блок якості процесів управління – технологію та засоби, інформаційне забезпечення, управлінські рішення, кадрове забезпечення та якість продукції та послуг. У блок споживача послуг – усі характеристики, які є суттєвими у динаміці на ринку споживчих послуг вищої освіти.

До того ж в умовах динамічного функціонування із вдосконалення системи управління якістю необхідно мати об'єднаний блок постійного удосконалення якості управління.

Критерієм дієвості вищої школи є те, наскільки широко використовується її науковий потенціал, спрямований на вирішення найважливіших соціально-економічних завдань, наскільки активно й успішно в науково-дослідній роботі бере участь студентська молодь.

Важливою передумовою якісних управлінських рішень є їх професійна розробка з урахуванням економічної і соціальної доцільності. Грамотний аналіз проблемної ситуації, правильна постановка мети і завдань, підготовка альтернатив і вибір оптимального варіанта згідно з встановленим критерієм – необхідні фактори якості і ефективності управлінських рішень.

Висновки. Управління якістю у ВНЗ потребує системного підходу, реалізація

Рис. 3. Система управління якістю у ВНЗ

якого у сучасній практиці має здійснюватися у вигляді створення стандартизованих систем менеджменту якості, що становлять сукупність документованих методик і засобів планування, забезпечення і контролю якості, виконуваного спеціально призначеними структурними одиницями організації.

Управління якістю у ВНЗ має включати 4 базові блоки: якість механізмів управління, якість структури організації, якість процесів управління та споживача послуг. В умовах динамічного функціонування системи управління якістю необхідно мати об'єднаний блок постійного удосконалення якості управління.

Список використаної літератури

1. Василенко А.О. Управління персоналом в системі управління якістю / А.О. Василенко // Регіональні перспективи. – 2004. – № 3–5 (40–42). – С. 68–70.

2. Віткін Л.М. Місце України у світовій та європейській якості / Л.М. Віткін // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2002. – № 3(18). – С. 43–49.

3. ДСТУ ISO 9004 – 1 – 96. Управління якістю та елементи системи якості. Частина 1. Настанови.

4. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навч. посібник / Т.О. За-

горна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

5. Кіндрацька Г.Р. Оцінювання рівня розвитку системи стратегічного менеджменту організацій / Г.Р. Кіндрацька, М.С. Білик // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2009. – № 640. – С. 290–304.

6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: парламентські слухання від 17 червня 2009 р. – К., 2009.

7. Хомяков В.І. Економіка сучасної України: навч. посібник / В.І. Хомяков, І.В. Бакум. – К.: Кондор, 2009. – 426 с.

8. Швидатенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства: навч. посібник / Г.О. Швидатенко, А.І. Дмитренко, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2008. – 344 с.

9. Шаповал М.І. Менеджмент якості: підручник / М.І. Шаповал. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 475 с.

10. Шевченко А.О. Впровадження систем управління якістю на українських підприємствах / А.О. Шевченко, Е.О. Шубін // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2003. – № 4. – С. 53–56.

В статье рассматриваются проблемы высшего образования. Выясняются подходы к управлению качеством и организации системы управления качеством в высшем учебном заведении. Предложены пути повышения качества высшего образования и управления качеством вузов.

Ключевые слова: *качество, управление качеством, системный и качественный анализ.*

In the given article the problems of higher education are examined. The methods of quality management and quality management system in the Higher Educational Establishment are described. The ways of quality improvement are suggested in the sphere of higher education and quality management.

Key words: *quality, quality management, systems and qualitative analysis.*

Надійшло до редакції 7.02.2012.